

האם מותר למוהל או לרופא לדרוש שכר על ברית?

זאת בריתי אשר תשמרו ביני וביניכם ובין זרעך אחריו המול לכם כל זכר. (בראשית יז, י)

כלל גדול בעשיית המצוות, שאסור לדרוש על עשייתן שכר. דבר זה נלמד במסכת בכורות (כט, א) מן הפסוק (דברים ד, ה) "ראה לימדתי אתכם חוקים ומשפטים כאשר צוני ה' אלוקי", ודרשו חז"ל: "מה אני בחינם – אף אתם בחינם". כלומר, כשם שהקב"ה לימד את ישראל את התורה בחינם, כך עלינו לדבוק בדרכיו ולא ליטול שכר על קיום מצוות. משום כך, אסור לדיין, לעדים, או לכל עוסק אחר במצווה ליטול שכר על עשיית המצווה.

עם זאת, מבואר שם בגמרא שיש לחלק בין נטילת שכר על עצם קיום המצווה, לבין נטילת שכר על כך שבזמן עשיית המצווה האדם מתבטל מעבודתו, וכן את שכר הטירחא וההליכה למקום עשיית המצווה. בדומה לזה, אמרו בגמרא במסכת נדרים (לז, א) שמלמדי תינוקות שמלאכתם מלאכת מצוה אינם רשאים ליטול שכר על לימוד התינוקות, אבל יכולים לגבות שכר על שימור הילדים, וכן על לימודים שאינם בגדר לימוד תורה.

דבר מוסכם על כל הראשונים והאחרונים שלא נאמר הדבר רק בנוגע ללימוד תורה, אלא בכל המצוות נאמר כלל זה, שאסור ליטול שכר על עשיית מצווה. מקור הדברים ברמב"ן (תורת האדם ענין הסכנה). כך נפסק להלכה בטור ובשו"ע (יורה דעה סימן שלו, ב) גם לגבי רפואה (שהיא מצוות עשה של "והשבותו לו" (כמבואר בסנהדרין עג, א), וכן לפעמים מקיים בה גם מצוות לא תעשה של "לא תעמוד על דם רעך"), שאסור לרופא ליטול שכר על פעולת הרפואה או על הדרכת החולה בדרכי טיפולו, למעט שכר בטלה וטרחה.

אם כן, כעיקרון הוא הדין לגבי מוהל, שאסור לו לדרוש שכר על המילה, שהיא מעשה מצווה יקרה, למעט שכר בטלה וטרחה, וכמו שנפרט.

ראשון העוסקים בשאלה זו של נטילת שכר על מילה הוא הרשב"א (שו"ת הרשב"א חלק א סימן תעב), הכותב דברים חריפים ביותר על מוהל שדורש שכר:

"שאלת: מוהל שהיה מוהל כל ימיו בחנם. ועכשו חזר ואמר שלא ימול עד שיתן לו אבי הבן, ופסק שכר לעצמו, מה שיטול בשכירותו? אם אין כח באבי הבן ליתן

לו מה שבקש ממנו, מקום שאין שם מוהל אלא זה, מי אמרין שישאל האב על הפתחים ויתן לו מה שבקש ממנו, או בית דין כופין המוהל למולו?

תשובה: **מוהל זה, כמה נשתנה באומנותו מזרעו של אברהם אבינו.** ובכל גלילותינו מוהל העני מחזר אחר אבי הבן להתחסד עמו, שיתן לו בנו למולו בחנם, ומרבה עליו רעים כדי להשתכר במצוה. וזה שאין אומן אחר בעיר, אלא הוא מסרב למול עד שיחזור האב על הפתחים ויתן לו, כמעט שמראה עצמו שאינו מזרעו של אברהם אבינו. וצריך לגעור בו הרבה, שאינו חפץ במצות. ועוד שהאיש הזה רוצה בדינר אחד, ומניח עשרה זהובים על כל ברכה וברכה ששכר ברכה אחת עשרה זהובים... ומכל מקום הרי הכתוב אומר (ויקרא י"ב) ימול בשר ערלתו. ולמאן קא מזהר רחמנא למולו בן שמנת ימים? אלו יש לו אב האב קודם. והיינו דאמרין בפרק קמא דפסחים (דף ז, ב) דכל היכא דאב מל, מברך למול, משום דלא סגי דלאו איהו מהיל. ומכל מקום אם אין אב מזהר לבית דין ובית דין חייבין למולו. ולפיכך הם מברכין להכניסו בבריתו של אברהם אבינו וכמש"כ הרמב"ם ז"ל. ומצוין למי שיודע למול למולו דלדידהו מזהר רחמנא. וזה שיש לו אב ואין ידו משגת ליתן שכרו הרי הוא כמי שאין לו אב ובית דין מחוייבין למולו. וזה שהוא יודע למול ואין אחר שיודע עליו חל החיוב יותר. ואם אינו רוצה בית דין כופין אותו.

מבואר שדעת הרשב"א שאין למוהל לדרוש שכר על המצווה. אמנם מאחר שהאב מחויב למול את בנו, אם אין ברירה ישלם למוהל. ואם אין לו, הרי זה כמי שאין לו אב שהאחריות למול את הילד עוברת לבית הדין, שלהם יש סמכות להכריח את המוהל למול את הילד בחינם כדין (אלא אם כן יש מוהל אחר באותו מקום היודע למול ומוכן למול בחינם).

דברי הרשב"א נפסקו להלכה על ידי הרמ"א (יורה דעה סימן רסא, א).¹ הגר"א (שם ס"ק ז) מבאר מדוע הגדיר הרשב"א את המוהל הזה כמי שאינו מזרעו של אברהם אבינו, שהוא משום שאינו מוכן לגמול חסדים, ודרכם של ישראל צאצאיו של אברהם אבינו לגמול חסד זה עם זה. בפתחי תשובה (שם ס"ק ד) הביא לענין זה את דברי היעב"ץ בספרו מגדל עוז, שלפיהם אם המוהל סרבן רשאים בית הדין להטעות אותו ולהבטיח לו שישלמו לו על המילה, ולאחר מכן להשתמט ולא לשלם לו.

בימינו, ישנה התנהלות שונה בין המוהלים. יש מוהלים המקפידים לקיים הלכה זו כתיקנה ואינם נוטלים שכר על המילה. ביניהם כאלה שאף מהדרים ומשלמים להורי הילד עבור המצווה בה זיכו אותם. מוהלים אחרים מוכנים לקבל שכר, אך אינם דורשים זאת.

¹ כאמור, במקרה שביד האב לשלם בית הדין אינו מתערב להכריח את המוהל למול בחינם, למרות שהמוהל עושה שלא כדין. כך מדויק מדברי הרשב"א עצמו, וכך פסק הברכי יוסף (סימן רסא, ה).

ביניהם שנוהגים לרמוז להורים בדבר תשלום שכר, או מציעים להם לתמוך בלומדי תורה או נזקקים שתחת חסותם. וישנם גם מוהלים הדורשים שכר קבוע מראש וללא קבלת תמורה אינם מוכנים למול את הילד.

למנהג המוהלים הדורשים שכר על המילה ניתנו מספר הצדקות:

יש אומרים שבאופן שהמוהל זקוק לפרנסה, נמצא שבכך שמקדיש את זמנו לבריתות הוא זכאי לשכר בטלה – שכר חלף עבודה אחרת שהיה יכול לבצע באותו הזמן. כך כותב היד שאול (בהגהותיו לסימן רס"א) על פי דברי הראב"ד (הלכות שבועות ו, ט). יש בפוסקים שכתבו שלפי זה אין להתיר אלא במצב שבו המוהל מתבטל ממלאכה, כגון שמפסיד זמן רב בנסיעה מעיר לעיר, אבל מוהל שאין לו עבודה אחרת שהוא מתבטל ממנה אין לו היתר זה ליטול שכר על עבודתו.²

דבר מעניין בהקשר זה מצינו בערוך השלח (יו"ד שם), המספר על פיתרון מערכת שמצאו במקום מסויים לבעיית שכר המוהלים:

"ושמעתי מעיר אחת גדולה, שישראל מרובים ומוהלים מועטים, והמוהלים מסרבים מפני שיש להם בזה ביטול פרנסה, ששכרו טובי העיר מוהל אחד שלא יעשה שום פרנסה, ויקבל מכל מילה כך וכך, והוא כמושכר לאנשי העיר למול בניהם. ונכון הוא מאד, ובפרט בעיתים הללו ד' ירחם".

פיתרון זה דומה לפיתרון שמצאו בזמן המקדש בירושלים למבקרי המומין בקרבנות, שהיו נוטלים את שכרם מתרומת הלשכה (כתובות קו, א), זאת מאחר שהיו שכירים של הלשכה והיו מנועים מלעבוד בעבודה אחרת (כמבואר בתוספות שם). במקרים כאלה השכר אינו על ביצוע הבריתות, אלא על השיעבוד לעמוד לרשות הציבור בכל עת כך שבהגדרה אין ביד המוהל לעבוד בעבודה אחרת.

בדומה לשכר הבטלה, יש שכתבו ללמד זכות על המוהלים הדורשים שכר, שכעיקרון מה שאין האדם רשאי ליטול שכר על המצוה זהו כאשר מביאים אליו את המצווה לעשותה, אבל אינו מחוייב ללכת ולטרוח להגיע למקום בו אמורה להתקיים המצווה. לכן, המוהל יכול לדרוש שכר על הטרחה בהגעה למקום הברית (הרב בן ציון אבא שאול, מילה שלמה עמ' תנג).

²עייין שדי חמד (ו, ראש השנה ב, יז). כיוצא בזה התיר הגרש"ז אוירבאך זצ"ל (נשמת אברהם יו"ד שלו, ב בהערה) לרופא ליטול שכר אם יש ביכולתו לרפא באותו זמן חולים שאינם יהודים, שאותם אינו חייב לרפא בחינם.

הגרי"ש אלישיב³ הוסיף בעניין שלשה טעמים מדוע יהיה מותר לקחת שכר (יודגש כי הרב אלישיב כותב שאין ראוי לבקש, אך מותר לקבל – אם ההורים מיוזמתם הביעו רצון להעניק למוהל מתנה).

ראשית, במקרה שיש כמה וכמה מוהלים זמינים, יכול המוהל לדרוש שכר על כך שההורים רוצים דווקא אותו, מכיוון שבמקרה זה השכר אינו על המילה עצמה – אותה יכול היה לבצע מוהל אחר – אלא על המומחיות היתירה של המוהל הזה. שנית, בדומה לדברי הרב אבא שאול, חובתו של המוהל היא לבצע את המילה במהלך היום השמיני, כולל האפשרות למול את התינוק חמש דקות לפני השקיעה, או חמש דקות לאחר הזריחה. ההורים שאינם מעוניינים בכך ודורשים מהמוהל להגיע לברית בשעה מסוימת עשויים להתחייב לשלם למוהל על הטרחה הכרוכה בכך. שלישית, מאחר שמלבד המילה עצמה נהוג שהמוהל מבקר את הילד יום לאחר הברית, וכן מעמיד את עצמו לרשות ההורים לייעוץ והכוונה בימים שלאחר הברית, אפשר לייחס את התשלום לחלק זה שאותו ההורים היו יכולים לבצע באמצעות רופא, כך שהשכר אינו עבור המילה עצמה.

בכל מקרה ברור הדבר שמוהל רשאי לדרוש החזר הוצאות על נסיעתו, על הציוד הרפואי הכרוך בברית (כמו תחבושות), ואולי גם על עלות הציוד הרפואי שמשמש אותו במילה.

[בימינו, ישנה אפשרות לביצוע מילה רפואית. המילה מתבצעת בבית החולים או במרפאה באמצעות רופא מומחה, חשוב לציין כי חלק ניכר מהרופאים נוקטים בשיטות שאינן מותרות על פי ההלכה. כעיקרון, כל עוד המילה מבוצעת כהלכה, התשלום לרופא מוצדק יותר מאשר התשלום למוהל, מאחר שהסיבה שההורים רוצים דווקא בביצוע הברית על ידי רופא נובעת מעבר למעשה המילה עצמו, מהסביבה הסטרילית ומהאפשרויות הרפואיות העומדות לרשותו במקרה של סיבוכים].

לסיכום: ברור הדבר שהדרך הישרה שעל המוהלים ללכת בה היא להתבסס על מקור פרנסה אחר (או על לימוד המקצוע למוהלים אחרים בשכר), ולקיים את המצווה היקרה של ברית המילה ללא נטילת שכר, ובודאי לא על ידי דרישת שכר, למרות הסברות שנאמרו על ידי הפוסקים בתורת לימוד זכות. על כך התבטא הגראי"ל שטיינמן זצ"ל, שנשאל האם כשאדם משלם למוהל הוא מקיים את מצוות "ביומו תתן שכרו", שבודאי שאין בזה מצווה זו, והוסיף ואמר "עולם הפוך ראיתי, בבריסק, המוהל ר' נתן היה משלם שיתנו לו למול, והמצב כיום להיפך..." (כאיל תערוג עמ' קב). תיאור של המצב בימים עברו מצאנו בספר ברית אברהם,

³ עיין מילה שלמה (פרק יב סימן ו).

הכותב שבארצות אירופה לפני המלחמה לא נשמע מעולם שמוהל יבקש מעות בעד המצווה, רק אדרבה היה כבוד וזכייה גדולה להיות מוהל, והמוהלים כיתתו את רגליהם מעיר לעיר למקומות רחוקים בכדי לזכות למול את ילדי ישראל.